

oud LEIDEN NIEUWS

KWARTAALBLAD VAN DE HISTORISCHE VERENIGING OUD LEIDEN

jaargang 5 nr. 3
september 2017

De Kooi

Agenda

Donderdag 7 september

Erfgoedcafé in De Kroon

Vrijdag 8 september

Lezing door Jacques Meerman, 'Hutspot revisited'

Zaterdag 9 en zondag 10 september

Open Monumentendagen

Zaterdag 16 september

Excursie naar Zierikzee met bezoek aan het
Watersnoodmuseum in Ouwerkerk

Zaterdag 7 oktober

Excursie naar Den Haag met stadswandeling en boottocht

Woensdag 11 oktober

Lezing door Frits van Oosten 'De stad en de wethouder'

Vrijdag 3 november

Minisymposium 'Leidse identiteit(en)'

Zaterdag 4 november

Diesviering HVOL in de Hooglandse Kerk

Zondag 12 november

Dirk van Ecklezing door Gert Oostindie 'Sporen van slavernij
in Leiden'

Elastiek, *Rens Heruer* 3
Programma dies, 4 november 2017 4
Wat heeft waarde?, *Commissie Niet-beschermd erfgoed* 5
‘Sporen van slavernij in Leiden’, *Dirk van Ecklezing door Gert Oostindie* 6
De digitale nieuwsbrief van de HVOL 7
Van Engels rood naar taan. De kleuren van de Rembrandtbrug, *Monique Rosier* 8
Ontdek Leiden via de geveltekens, *Dik Kompier* 12
De Marekerk, *Henk van der Sterre* 14
De Stem van Leiden nu ook als krantenrubriek, *Cees Meijer* 16
Werk Peter Struycken nader onderzocht, *Werkgroep Monumentale kunst van de wederopbouw* 18
‘De stad en de wethouder’, *Iezing door Frits van Oosten* 21
Stand van zaken centrale blokken De Kooi – langzaam maar zeker, *Commissie Niet-beschermd erfgoed* 22
Lustrum HVOL 23
Open Monumentendagen 2017, *Saskia Leupen* 24
George Maduro, een Leidse student in de oorlog, *Samuel de Korte* 26
Nieuwe website www.Leiden4045.nl, *Alphons Siebelt* 28
Nieuwe leden 29
Aanbiedingen voor leden 30
Boekbespreking ‘Jantjes van Leiden’, *Bram van Leeuwen* 32
Aangestipt, *Bram van Leeuwen* 34
Bedrijfsleden 35
P.J. Blokleding over Herman Boerhaave, *door Dirk van Delft en Harm Beukers* 36
Leidse identiteit(en), minisymposium over Leidse geschiedenis 38
Vereniging Oud Oegstgeest wandelt langs Leidse geveltekens, *Dik Kompier* 38
Agenda 39
Presentatie van *Kleine geschiedenis van de hutspot* 40
Colofon 40

Elastiek

Als binnenstadbewoner denk je al snel, dat de Leidse samenleving zich voor en om je huis afspeelt. Alles gebeurt immers op zicht-, gehoor- en reukafstand. Die gedachte is niet onverklaarbaar, eenvoudig omdat zo ongelofelijk veel Leidse activiteit geconcentreerd wordt op die luttele vierkante kilometers die binnenstad genoemd worden.

Er gebeurt dus van alles en nog wat en dat trekt veel mensen aan. Die komen erheen met fiets of bakfiets, met de auto, met rollator of scootmobiel of gewoon te voet of bus. Bovendien willen veel mensen er wonen en wie er woont, wil doorgaans blijven. Bewoners en toeristen hebben elk hun eigen doel in de stad. De samenkomst van zoveel verschillende belangen op zo’n klein stukje Leiden, tegenwoordig bijna letterlijk dag en nacht, vraagt zeer veel elastisch vermogen. Van al die groepen zelf natuurlijk, omdat nu eenmaal de kans op ontvlaming van sterke gevoelens op de loer ligt bij de fusie van zoveel kleuren en smaken. Het vraagt natuurlijk ook souplesse bij de door ons uitverkoren beheerders van de stad: de lokale bazen. En in het verlengde van deze bazen de uitvoerders van de besluiten over hoe het in de stad moet zijn: het ambtelijk apparaat. Dat rekvermogen van politici, bestuurders en de ambtenaren is uiterst belangrijk voor de wijze waarop al die verschillende binnenstadbenutters hun stad ervaren. Het lijkt onvermijdelijk dat af en toe ergens het elastiek niet werkt of breekt en dan is er bonje. Het is de spannende en moeilijke opgave voor alle betrokkenen om het evenwicht in de belangen te bewaren. Daarvoor is elasticiteit zeker van groot belang, maar ook duidelijkheid in regels en communicatie, fatsoen in de omgang, begrip voor ieders rol of opdracht, soms wat meer ‘wij’ en minder ‘ik’, en jazeke, als het dan moet, ook wel eens gestrengheid en optreden van handhavers. Per slot hebben we een systeem

van afspraken over hoe we met elkaar omgaan en daarbij hoort ook de afspraak, dat we ons aan afspraken houden. Dat vergt dus inzet van handhavers en daarvan moeten er zoveel zijn dat de regels gerespecteerd blijven. Als ik dit teruglees, bespeur ik wat prekerigs; ik zal het zelf maar zeggen. Dat zit in de natuur. En dat zit ook een beetje in de natuur van onze vereniging. Uit het doel en de aard van ons bestaan volgt onvermijdelijk soms een geheven vingertje. Liever echter wil de HVOL door overtuigende argumenten laten zien hoe - in het licht van de historie - deze bijzondere stad beter kan zijn of worden in een tijd waarin veel druk staat op aspecten die nu juist de aantrekkingskracht van de stad bepalen. Het is bijvoorbeeld niet verkeerd dat Leiden toenemend dient als alternatief voor een stad als Amsterdam. Daarbij is het goed om precies te weten welke oorzaken deze stedelijke ‘afroming’ daar heeft en waarom steeds meer Amsterdammers die afroming helemaal niet betreuren; sterker nog in voorkomend geval zelf de stad ontvluchten. De redenen van elders kunnen helpen bij het formuleren van Leids beleid. Ik hoop dus dat de groei in aantrekkingskracht van onze stad niet te eenzijdig bepaald wordt door een enkel of beperkt belang, maar basis vindt in afweging van alle betrokken belangen. Dat is goed voor het elastiek en houdt Leiden uniek. Ook voor de Leidenaren die niet in de binnenstad wonen.

Rens Heruer

Programma 115de dies van de Historische Vereniging Oud Leiden

ZATERDAG 4 NOVEMBER 2017 IN DE HOOGLANDSE KERK

- 10.00 uur: kerk open
- 10.30 uur: opening met het gezamenlijk zingen van het Leids Volkslied, gevolgd door welkomstwoord van HVOL-voorzitter Rens Heruer
- 11.00 uur: jubileumlezing door burgemeester Henri Lenferink over Leidse identiteiten
- 12.00 uur: presentatie Leids Jaarboekje 2017
- 12.15 uur: presentatie Historische Kalender Leiden 2018
- 12.20 uur: uitreiking Oud Leiden Prijzen door Rens Heruer, met medewerking van prof.dr. Rudi Ekkart (voorzitter wetenschappelijke jury), drs. Rogier van der Sande (voorzitter publieksjury) en prof.dr. Hans Blom (voorzitter Commissie Oud Leiden Prijzen)

Na het officiële gedeelte (rond 13.00 uur) volgt een receptie en kan op vertoon van de ledenpas het Leids Jaarboekje 2017 en een klein jubileumgeschenk worden opgehaald. Verder is er een (historische) markt, met kraampjes van commissies en werkgroepen van de HVOL. Ook enkele organisaties die behoud van Leids erfgoed een warm hart toedragen zijn vertegenwoordigd, alsmede een aantal uitgevers en bedrijfsleden van de HVOL. De Historische Kalender Leiden 2018 wordt tijdens de markt tegen een gereduceerd tarief te koop aangeboden.

N.B.: Degenen die niet in staat zijn het Jaarboekje tijdens de dies op te halen, kunnen de week daarop (van 6 tot en met 10 november) tijdens kantooruren terecht bij Erfgoed Leiden en Omstreken, gevestigd aan de Boisotkade 2a in Leiden. De daarna nog resterende boekjes worden zoveel mogelijk door vrijwilligers bezorgd. Daar kan enige tijd overheen gaan. Wilt u meehelpen om Jaarboekjes in uw buurt te bezorgen? Graag! Stuur dan een e-mail naar promotie@oudleiden.nl.

Wat heeft waarde?

Een vraagstuk dat centraal staat in de commissie 'Niet-beschermd erfgoed' van de HVOL is hoe je de (erfgoed)waarde kunt bepalen van bouwwerken of andere fysieke elementen. Onmiskenbaar gaat het daarbij om een subjectief en tijdgebonden aangelegenheid. Daarom hebben we als commissie enkele jaren geleden daarvoor een zeker houvast proberen te ontwikkelen: een referentiekader op grond van allerlei invalshoeken.

Uiteraard zijn we niet de enigen die hiertegen aanlopen. Iedereen die met erfgoed van doen heeft, worstelt met die vraag. Daar komt nog bij dat zo'n waardebeoordeling los gezien moet worden van de esthetische kant. Ook een lelijk gebouw is waardevol als dat vanuit een oogpunt van erfgoed waarde heeft. Andersom ontleent een bouwwerk geen erfgoedwaarde, omdat het mooi is van vorm, kleur of materiaalgebruik. Maar in de praktijk speelt de esthetische kant altijd een rol, ook al zou dat volgens de 'orthodoxe' opvatting niet moeten.

Terug naar de vraag: hoe kun je de (erfgoed) waarde bepalen? Het hebben van een referentiekader is één ding, het daadwerkelijk waarderen is een ander. De commissie 'Niet-beschermd erfgoed' heeft ervoor gekozen om van enkele wijken van Leiden (het Morskwartier en Zuidwest, maar mogelijk ook al voor de Stevenshof) te proberen een overzicht te maken van waardevolle bouwwerken en dergelijke, ook en vooral als deze (nog) geen beschermde status hebben. De commissie kijkt hier zelf naar, door de betreffende wijken tegen het licht te houden en werkbezoeken aan die wijken te brengen. Het zou echter een goede zaak zijn als ook anderen, bij voorkeur leden van Oud Leiden, daaraan een bijdrage zouden willen leveren. Daarmee sluiten we aan op

Het Bevrijdingsplein (foto: W. van Oosten).

de aanpak die in Groot-Brittannië wordt gevolgd door English Heritage, die de waardebeoordeling van nog niet geïdentificeerde bouwwerken en dergelijke, laat doen door teams van 'geïnteresseerde leken'. Als een groep van een stuk of vijf leken een gemotiveerde beoordeling opmaakt, dan is de kwaliteit van die beoordeling goed genoeg.

Onze commissie zou dat graag proberen voor het Morskwartier en Zuidwest. Daarom doen we een oproep aan leden van Oud Leiden om mee te werken aan zo'n inventarisatie en een waardering van de bouwwerken in deze wijken op te stellen. Wie belangstelling heeft, kan zich melden bij de voorzitter van de commissie, Arie de Jong (e-mail: ariedejong@hetnet.nl; telefoon (071)5212318).

Sporen van slavernij in Leiden

DOOR GERT OOSTINDIE

ZONDAG 12 NOVEMBER 2017, 14.30 UUR, LOKHORSTKERK, PIETERSKERKSTRAAT 1

Het is op een wat ander moment dan gebruikelijk, maar ook dit jaar wordt er weer een Dirk van Ecklezing gehouden. Op zondag 12 november spreekt Gert Oostindie in de Lokhorstkerk over Sporen van slavernij in Leiden. De zaal is open vanaf 14.00 uur, de lezing zelf begint om 14.30 uur.

Gert Oostindie is als hoogleraar verbonden aan de Leidse universiteit, waar hij zich bezig houdt met de Nederlandse koloniale en postkoloniale geschiedenis. Recentelijk werd hij bekend door zijn boek *Soldaat in Indonesië, 1945-1950. Getuigenissen van een oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedenis*. Maar Oostindie houdt zich niet alleen met Indonesië bezig. Hij publiceerde eerder juist erg veel over Latijns Amerika en het Caraïbisch gebied. Die gebieden staan weer centraal in het boek dat hij binnenkort met Karwan Fatah-Black publiceert, *Sporen van de slavernij in Leiden*. Daarover gaat ook de lezing die hij op 12 november zal verzorgen.

Weinig onderwerpen hebben de afgelopen jaren de gemoederen zo doen oplopen als het Nederlandse slavernijverleden en alle gevolgen

daarvan. Hoewel Nederlanders in Azië vermoedelijk zelfs meer mensen tot slaaf hebben gemaakt dan zij vanuit Afrika verscheepten naar 'de West', krijgt de trans-Atlantische slavenhandel daarbij de meeste aandacht. Ze roept ook de meeste emoties op.

Natuurlijk speelde Leiden in die handel niet zo'n grote rol als Amsterdam of Middelburg. Maar dat wil zeker niet zeggen dat de Sleutelstad daar buiten stond. Ook in Leiden en omgeving waren er mensen én instellingen die belangen hadden in de slavenhandel zelf, en vooral in de plantages waar die tot slaaf gemaakten moesten werken. Ook in Leiden werd gediscussieerd over de vraag of slavernij wel acceptabel was. Er liepen hier in de 18de eeuw zelfs zwarte mensen rond die ooit slaaf geweest waren. Slavernij was geen ver-van-mijn-bed-show. Oostindie en Fatah-Black, ondersteund door een viertal

Een slavernijherdenking in 1888.

Leidse studenten, behandelen dat verhaal in vier thema's: Zwart en Wit, Bestuurders en Ondernemers, Universiteit en Intellectuelen en Collecties en Schilders. De verschillende onderwerpen worden vertaald naar concrete plekken

in Leiden en omgeving en letterlijk op de kaart gezet. Zo fungeert het boekje ook als een gids voor wandelingen door Leiden, of fietstochten in de omgeving. Het boek zal naar verwachting kort voor de lezing verschijnen.

Gert Oostindie is historicus, gespecialiseerd in Nederlandse (post)koloniale en Caraïbische geschiedenis. Hij is sinds 2000 directeur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) van de KNAW. Hij promoveerde in 1989 cum laude aan de Universiteit van Utrecht op een proefschrift over slavernij en de plantage-economie in Suriname. Van 1993 tot 2006 werkte hij als hoogleraar Antropologie van de Caraïben aan de Universiteit van Utrecht. In september 2006 werd hij benoemd tot hoogleraar Caraïbische Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

De digitale nieuwsbrief van de HVOL

Sinds enkele jaren verschijnt aan het begin van elke nieuwe maand de digitale nieuwsbrief van de HVOL. Deze nieuwsbrief, die zoals de naam al doet vermoeden, alleen online verschijnt en via de e-mail wordt verspreid, is geen vervanging van het driemaandelijks mededelingenblad Oud Leiden Nieuws, maar een aanvulling daarop. In de nieuwsbrief vindt u elke maand de lezingen, excursies en andere historische activiteiten van de komende tijd.

Daarnaast is er aandacht voor de activiteiten van de vereniging, zoals de Beeldbank, die elke maand vertegenwoordigd is met een interessante historische foto met bijbehorende informatie, of de werkgroep Geveltekens die met het 'Gevelteken van de maand' laat zien wat er allemaal voor moois te vinden is op en aan de Leidse gebouwen. Ook worden er andere interessante zaken uitgelicht, zoals nieuws op het gebied van de Leidse monumenten, archeologische ontdekkingen in onze stad en nieuw verschenen boeken over Leiden. Deze kunt u trouwens vaak met korting via de HVOL aanschaffen, ook dat leest u dan in de nieuwsbrief (en natuurlijk op onze website).

De digitale nieuwsbrief verschijnt vaker dan het mededelingenblad Oud Leiden Nieuws en kan daardoor actueler zijn en beter inspelen op recente ontwikkelingen. Bent u nieuwsgierig geworden naar de digitale nieuwsbrief? Op onze website zijn de reeds verschenen nieuwsbrieven te vinden (<https://www.oudleiden.nl/publicaties/digitale-nieuwsbrief>). U kunt zich er daar ook gratis op abonneren.

Van Engels rood naar taan

DE KLEUREN VAN DE REMBRANDTBRUG

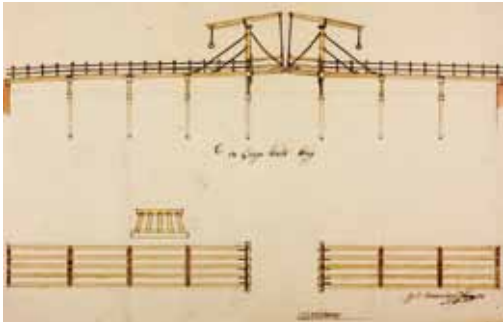
De Rembrandtbrug is toe aan een grote onderhoudsbeurt. Op verzoek van Stedelijk Beheer onderzocht Erfgoed Leiden de historische kleurstelling. De huidige houten ophaalbrug is weliswaar in 1983 aangelegd, maar als replica van de 17de-eeuwse voorganger. Het onderzoek wees uit dat de brug in 1768 Engels rood met zwart werd geschilderd. Het archief van Erfgoed Leiden gaf vervolgens een aanwijzing prijs voor de kleurstelling rond 1650.

De Lange Houte brug aan 't Galgewaater, zynde een geheele Houte brug, met Hout en Yserwerk, zo beschrijft het verfbestek uit 1768 de voorloper van de Rembrandtbrug (SA II, inv.nr. 5063, f. 64-66). Het moet hier gaan om de brug die in 1757 is aangelegd naar ontwerp van Jan van Waarendorp junior (SA II, inv.nr. 1407, f. 3-4).

1768: Engels rood
Het verfbestek uit 1768 laat er geen misverstand over bestaan: de schilder diende de brug Engels rood en zwart te verven. Dit verfbestek gold niet alleen voor de Lange Houten brug, maar voor alle Bruggen Aan't het Zuydergedeelte van de stad. Het houtwerk diende de schilder te verven

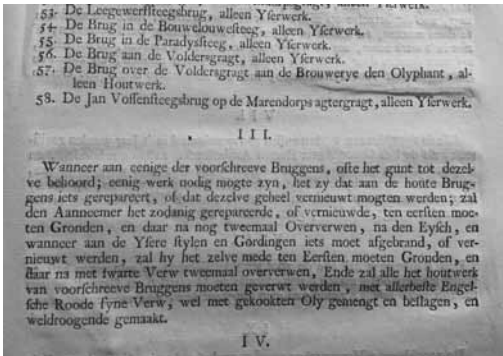
De Rembrandtbrug (foto: ELO).

Jan van Waarendorp junior, ontwerptekening van de lange houten brug, 1757 (collectie ELO, PV8658.1a).

met de allerbeste Engelse Roode Fyne Verw (...) met gekookten Oly gemengt, het ijzerwerk - waaronder de leuning - met beste swarte goedgemengde en weldroogende verw.

Engels rood is een bruinrood pigment, gewonnen uit ijzerhoudend gesteente afkomstig uit de omgeving van Hull in Engeland. Gemengd met gekookte olie gaf het een goed dekkende verf, die lang zijn kleur hield. Naast bruggen werden ook houten palen, schuttingen, luiken en deuren vaak Engels rood geschilderd, zoals te zien is op historische afbeeldingen. De brug moet enige decennia zijn rode kleur hebben behouden; toen de

Detail uit het verfbestek voor o.a. de lange houten brug, 1768 (collectie ELO, SA II, inv.nr. 5063, f. 64-66).

stad in 1817 besloot de brug af te breken, stond deze ook bekend als de roode brug.

Verfbestek uit 1650
In 1768 had de lange houten brug ijzeren leuning. De huidige Rembrandtbrug heeft houten leuning en verwijst daarmee eigenlijk naar de 17de-eeuwse voorganger die de stad in 1650 over het Galgewater liet aanleggen. Deze brug staat afgebeeld op een getekend stadsgezicht uit circa 1670.

P.C. la Fargue, de Rijsburgerpoort, ca. 1770 (collectie ELO, PV3262.5). In de 18de eeuw werden veel bruggen Engels rood geschilderd.

Ook van die brug is een verfbestek bewaard gebleven (SA II, inv.nr. 1392, f. 181). Dat bestek spreekt van een tenete verruw. De betekenis van het bijvoeglijk naamwoord tenete bleef lange tijd onduidelijk. Mogelijk was het afgeleid van het Latijnse tenere in de betekenis van '(vast) houden'. De omschrijving zou dan duiden op een goed houdbare verf en niet op een bepaalde kleur. De vondst van een kwitantie uit 1650 gaf echter aan dat het woord een andere betekenis moest hebben.

Kwitantie
De opdracht voor het schilderen van de lange

Detail getekend stadsgezicht vanuit het westen met de lange houten brug op de voorgrond, ca. 1670 (collectie ELO, PV1732.3).

houten brug ging in 1650 naar Jan Dirksen van Dongerdeel. Hij kreeg er 26 gulden voor uit handen van stadsarchitect Arent van 's Gravesande, zo valt te lezen op de kwitantie die de schilder in 16 juli 1650 uitschreef (SA II, inv.nr. 8722). Voor dat geld zegt hij de brug *twemaal geveeft en oock gestopt [te] hebbe*.

Taankleurig

Jan Dirksen schilderde niet alleen de brug, maar ook het gebouwtje tegen de brug aan. Daarvoor schreef hij op 6 augustus 1650 de onlangs gevonden kwitantie (SA II, inv.nr. 8722). Hij geeft aan te hebben *verstreecken 29 pont tanete verff*. Het woord *tanete* kan hier goed hetzelfde zijn als het *tenete* uit het verfbestek. In 1650 kende men nog geen uniforme spelling; woorden konden

op verschillende manieren worden geschreven. De omschrijving *tanete* lijkt dus wel degelijk te wijzen op een kleuraanduiding. Rob Tempelaars van het Instituut voor de Nederlandse Taal verklaart *tanete* uit het bijvoeglijk naamwoord *taneit* (met als neenvorm *taneet*). Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* en het *Middelnederlandsch Woordenboek* duiden dit als 'taankleurig, bruingeel'. Ook wordt *tanyt* beschreven als een *rosse couleur*. Het woord *tanen* verwijst o.a. naar een conserverende behandeling van bijvoorbeeld netten en zeilen. Hiervoor werd veelal eikenschors gebruikt. Welk pigment de schilder van de lange houten brug heeft gebruikt, is niet duidelijk. Afgaand op de betekenis van *tanete* en de rond 1650 beschikbare pigmenten, kan worden geconcludeerd dat de lange houten

brug rond 1650 een kleur had die kan variëren van geelbruin tot roodbruin. De Rembrandtbrug wordt dan ook in een van deze tinten geschilderd. Zo krijgt de brug weer de kleur die past bij haar vormgeving.

Leidse bruggen bekennen kleur

Het terugbrengen van historische kleuren op bruggen past in het beleid van de gemeente Leiden om historische kleuren terug te brengen in het stadsbeeld. Dit vanuit de gedachte dat kleur een belangrijk onderdeel is van historische architectuur. Met behulp van de Subsidieregeling Historisch Stadsbeeld hebben ook vele eigenaren en gebruikers van oude panden historische kleurstellingen teruggebracht op hun gevel. Gemeente en stadspartners hebben voor 2017 budget vanuit het Programma Binnenstad ter beschikking

gesteld om verder kleuronderzoek te doen naar bruggen.

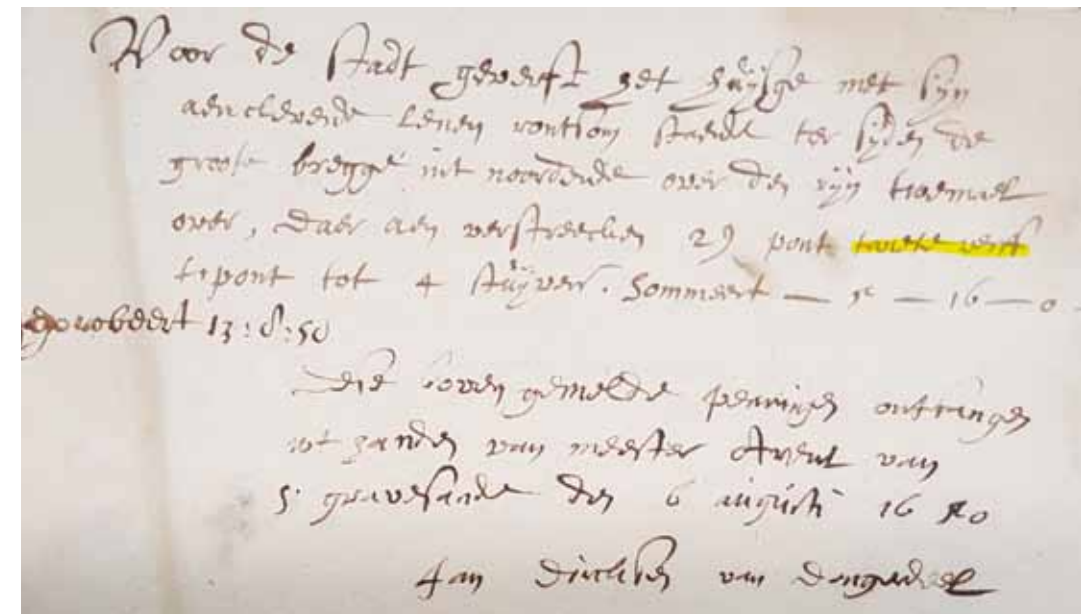
Monique Roscher
(projectleider bij Erfgoed Leiden en Omstreken)

Met dank aan:

Rob Tempelaars, Instituut voor de Nederlandse Taal
Bernice Crijns en Matthijs de Keijzer, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Olga van der Klooster, Plantage Zorg en Hoop
Andre van Noort, Erfgoed Leiden en Omstreken

Zie ook:

P. de Baar, 'De Rembrandtbrug: een echt Leids product' in: *Over bruggen: geschiedkundige beschrijving van 110 bruggen in Leiden*, verschenen in de *Leidse Courant* in de jaren 1983-1985.

De kwitantie van schilder Jan Dirksen van Dongerdeel voor het schilderen van een gebouwtje naast de lange houten brug, 1650 (collectie ELO, SA II, inv.nr. 8722).

Ontdek Leiden via de geveltekens

De gebouwen in Leiden hebben elk een eigen verhaal. Allerlei aspecten van een gebouw vertellen iets over de eigen historie, zoals de bouwstijl, de soort stenen, de situering. Ook de geveltekens van een gebouw dragen bij aan dat verhaal.

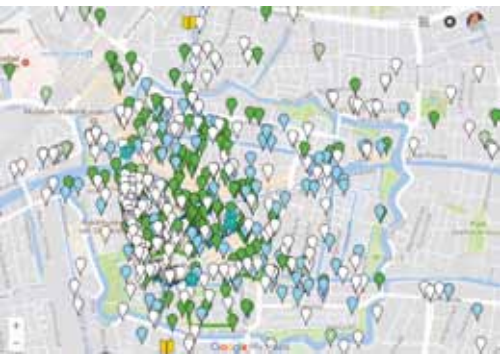
Geveltekens zijn stenen, reliëfs of tegeltaleaus waarop in beeld of tekst aandacht wordt gegeven aan de bewoner of zijn beroep of aan de functie van het gebouw. Maar niet altijd is de geschiedenis zonder meer afleesbaar uit het gevelteken. Daarvoor is er een werkgroep in Leiden die het geïnteresseerden mogelijk maakt kennis te nemen van die verhalen. Op de website is veel informatie te vinden, want er is al een paar jaar werk en onderzoek gedaan. Maar natuurlijk is lang nog niet alles bekend.

We nodigen u uit om de website te bezoeken. Als u een gevelteken hebt gezien waarover u meer zou willen weten, kijk dan om welke straatnaam en eventueel welk huisnummer het gaat. Ga dan naar de website van de HVOL: www.oudleiden.nl. Daar vindt u een aantal tegels met onderwerpen, en daarbij bevindt zich ook deze tegel:

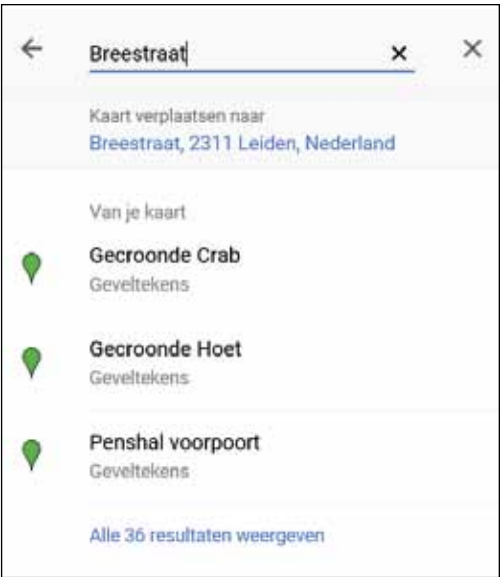
U klikt nu op 'Activiteiten' en komt dan op de pagina terecht waar de werkgroep Geveltekens te vinden is. Dat is achter de tegel hieronder:

Hier vindt u veel informatie over de werkgroep Geveltekens en alle werkzaamheden waarbij zij betrokken is. Door met de muis van de computer naar beneden te 'scrollen' kunt u alles bekijken. Zo is er onder meer een plattegrond van Leiden bezaaid met gekleurde 'punaises' en andere markeringen. Elke punaise geeft de plaats van een gevelteken aan. De andere markeringen geven bijvoorbeeld die een wandelroute langs een aantal geveltekens aan, of de inventarisatie van de geveltekens in een bepaalde wijk.

Om uw gevelteken te vinden, klikt u eerst op de plattegrond met de punaises. U komt dan in een grotere plattegrond terecht met aan de linkerkant een kolom die aan de bovenkant een rood vlak heeft, waarin de tekst 'Gevelteken Leiden' staat.

Door op de loep te klikken komt er een vak tevoorschijn, waarin u het adres kunt opgeven waarover u informatie zoekt. Er komt dan een kortere of langere lijst met resultaten tevoorschijn waarop u verder kunt klikken. Daarmee komt u bij het betreffende gevelteken en bij alle informatie waarover wij tot nog toe beschikken.

Het invulveld op de website. U kunt natuurlijk ook een aantal punaises nalopen om te zien wat erachter schuil gaat. En dan op ontdekkingsreis de stad in om te kijken hoe ze er in het echt uitzien! Dat kan trouwens ook via de diverse wandelroutes langs geveltekens die door leden van de werkgroep gemaakt zijn. Er is bijvoorbeeld een route langs gevelstenen die aan verschillende Leidse kunstenaars (schrijvers, schilders) herinneren, een route voor scholieren, maar ook een korte, maar interessante route voor mensen die niet heel goed ter been zijn en die ook met een rollator of een rolstoel afgelegd kan

worden. De wandelroutes staan met hun beschrijving op de website.

Veel plezier.

Op onze website staan nog meer activiteiten van de werkgroep (<https://www.oudleiden.nl/activiteiten/geveltekens>). Misschien is er iets voor u bij.

Heeft u vragen, opmerkingen en of aanvullingen stuur dan een mail naar: geveltekens@oudleiden.nl of bel 06-53120100 (Alexander Geertsema).

Dik Kompier,
namens de werkgroep Geveltekens

De gekroonde crab, gevelteken op Breestraat 177

De Marekerk

De Beeldbank bevat veel foto's van de Marekerk. De hier opgenomen afbeelding is een door Henk Spek gemaakte foto van een tekening. Deze is in de Beeldbank te vinden onder de signatuur 8_dia_dia071a. Het is waarschijnlijk de oudste afbeelding van de kerk waarover de Beeldbank beschikt. Op de tekening zijn de Marekerk en haar directe omgeving nauwkeurig weergegeven.

In 1639 leverde Arent van 's-Gravesande als stads-architect van Leiden, het eerste ontwerp voor het kerkgebouw dat de nieuwe kerk werd genoemd. In 1649 was de bouw afgerond. Voor het bepalen van de plaats waar de kerk gebouwd zou worden, werden meerdere locaties in beschouwing genomen. Het terrein langs de Mare, een voormalig bedrijfsterrain, kreeg uiteindelijk de voorkeur. Naar het riviertje werd de kerk vervolgens de Marekerk genoemd.

Men kan zich afvragen waarom er in Leiden nog een protestantse kerk gebouwd moest worden. Immers, de Hooglandse Kerk lag op loopafstand en had veel ruimte. De verklaring is dat er in de 17de eeuw een forse groei van het aantal inwoners plaatsvond. De stad trok veel mensen van buiten. Hierbij waren ook Belgen en Fransen, die in eigen land niet de mogelijkheid meer kregen hun godsdienst te belijden.

De Franstalige inwoners van de stad wilden graag een Waalse kerk en de nieuwe kerk werd voor de Waalse gemeente bestemd. Wat de locatie betreft, kwam dat goed uit, want de Franstaligen waren vooral geconcentreerd in de strook tussen Maresingel en Oude Vest. Toen de kerk klaar was, bleek de bestemming veranderd: de kerk werd toegewezen aan de Nederduitse gemeente. Voor de Franssprekende inwoners werd elders in de stad een gebouw aangewezen.

De kerk is een typisch voorbeeld van protestantse

kerkbouw en een van de eerste kerken in Holland die speciaal voor de protestantse dienst werd gebouwd. In afwijking van de katholieke kerken, die alle in een kruisvorm werden gebouwd, werd voor deze kerk een ronde vorm gekozen. Hiervoor waren meerdere overwegingen, waarbij symboliek een grote rol speelde. Een van de veronderstellingen is dat de vorm is afgeleid van die van de tempel van Salomo in Jeruzalem. De Marekerk was de eerste koepelkerk in de republiek. Technisch is de bouw van zo'n koepelconstructie complex en dat gold zeker voor de 17de eeuw. Van 's-Gravesande had dan ook nauwelijks voorbeelden van een dergelijke koepelbouw beschikbaar. In die zin kun je stellen dat de archi-

tect een innovatieve constructie heeft getekend.

Als aanvulling op de tekeningen en het bestek liet Van 's-Gravesande - in opdracht van de gemeente - een model van de balken in de koepel maken. Dit model, dat nog steeds in de Lakenhal te vinden is, gaf eerst de beslissers en later de bouwers inzicht in de constructie. Ook heeft Van 's-Gravesande zijn leermeester Jacob van Campen gevraagd het ontwerp grondig te bekijken en met aanvullende adviezen te komen. In aanmerking nemend dat de besluitvorming aanzienlijk meer tijd kostte dan voor die tijd gebruikelijk was, kan gesproken worden van een buitengewoon bouwproject. Het bijzondere van het bouwproject kwam mede tot uiting in het heiwerk. Er waren 3000 palen nodig voor de fundering. Speciaal voor deze bouw werd een grote heistelling geleend, die met bemanning en al uit Spaarndam kwam. Arent van 's-Gravesande vervulde niet alleen de rol van architect. Hij regelde ook de aanbesteding van deelprojecten. Metselwerk, steenhoutwerk, dakdekkerswerk, enzovoort. Voor elk deelproject was een ambachtsman nodig, die zelf de nodige werkrachten meenam. Maar ook was voor elk deelproject toestemming (en financiering) nodig van de opdrachtgever. Daardoor sloten de afzonderlijke deelprojecten niet altijd direct op elkaar aan. Het is niet verwonderlijk dat er perioden voorkwamen waarin niet verder gewerkt werd.

Opmerkelijk is het ontwerp van een zuilenportiek voor de ingang. Oorspronkelijk was het de bedoeling om de Mare, die daar toen nog stroomde, ter plekke te overkluizen, omdat anders de rijweg wel erg smal zou worden. De discussie daarover leidde ertoe dat dit toen niet doorging. Het zou nog tot 1953 duren voordat de Mare werd gedempt.

Om de juiste plaats van de preekstoel te bepalen werden er twee varianten getest. Men zette op twee plaatsen in de kerk een preekstoel neer en vanaf beide stoelen werd een preek gehouden. Officials vormden het gehoor en moesten vervolgens bepalen wat de beste plaats voor de preekstoel was. De belangstelling van de gelovigen om hierbij aanwezig te zijn, was echter zo groot, dat er speciale maatregelen nodig waren om een waardige bijeenkomst te kunnen houden.

In 1963 werd de kerk gerestaureerd. Architect Piet van der Sterre die de leiding had over het project, schreef in het Leidsch Jaarboekje 1964 vol bewondering over zijn voorganger. Dat zelfs ook de 20ste-eeuwse technieken voor de restauratie hun beperkingen hadden, beschrijft Van der Sterre in hetzelfde artikel. Voor de bouwvakkers was het werk op grote hoogte, waarbij oude balken moesten worden vervangen door een moderne constructie, bijzonder complex, zwaar en risicovol.

Tenslotte nog een foto. Het is immers de rubriek van de Beeldbank. Kijkt u wel eens omhoog als u de Marekerk passeert? De koepel draagt een spits, die als volgt is opgebouwd: als eerste zien we de wijzerplaat, daarboven de kerkklok, die afgedekt is door een kleine koepel. Daarop staat een vergulde pijnappel (het symbool van onsterfelijkheid), waarboven de Leidse sleutels, en daarop weer staat de windvaan, in de vorm van een bazuinengel. Ook deze zijn verguld.

In de Beeldbank op onze website vindt u nog meer afbeeldingen van de Marekerk.

namens de beeldbankgroep,
Henk van der Sterre

De Stem van Leiden nu ook als krantenrubriek

De eerste respondenten en vrijwilligers voor de Stem van Leiden waren vooral kennissen, familieleden of aanverwanten en het leek erop dat we daar wel even mee voort konden. Op enig moment dreigde deze bron echter op te drogen en waren we zelfs bang dat er binnen afzienbare tijd geen geschikte kandidaten meer op ons lijstje zouden staan. En dan te weten dat er in vrijwel iedere Leidse straat of steeg wel mensen wonen met een prachtig verhaal.

Het was duidelijk dat we kandidaten niet meer in de eigen omgeving konden blijven werven. Ook is dat op den duur ongewenst, omdat de verhalen dan erg eenzijdig beginnen te worden. De mond-tot-mondreclame deed wel wat werk, maar leidde toch niet tot de gewenste aanwas die ons de komende jaren van voldoende interviewers en vooral respondenten zou verzekeren. Om die reden werd er een flyer gemaakt, die voor het eerst werd gebruikt tijdens de diesviering van de Historische Vereniging Oud Leiden in 2016, waar de Stem van Leiden ook een eigen stand had. Alle medewerkers van de Stem namen vervolgens op

De ijsboer in de Raamsteeg (foto: Nico van der Horst).

zich deze flyer ruimhartig uit te delen onder potentiële kandidaten. Verder hebben we tweemaal een artikel voor Oud Leiden Nieuws geschreven. Dat waren natuurlijk geweldige initiatieven, maar daarmee bleven we toch nog steeds vooral in ons eigen kringetje rondvragen.

Communicatieplan

Om de Stem van Leiden ook elders te laten horen, was het nodig om een wervingsplan te maken. Eigenlijk een communicatieplan, waarin geïnventariseerd werd welke middelen we allemaal kunnen inzetten om ons mooie project onder de aandacht van een breder publiek te brengen. We hadden twee doelgroepen op het oog. De ene doelgroep van ouderen vanaf 75 jaar en afkomstig uit de lagere of midden sociale klasse, als je dat zo nog mag zeggen. Ze moesten geboren en getogen zijn in Leiden of anders op jonge leeftijd in Leiden zijn komen wonen.

De andere doelgroep bestond uit vrijwilligers die deze ouderen willen en kunnen interviewen en die de gesproken tekst willen uitwerken (transcriberen). Het verhaal van de respondent moet namelijk volledig en zo exact mogelijk worden weergegeven op papier, inclusief ouderwets woordgebruik, enzovoort. En van deze tekst moet weer een korte journalistieke versie worden

gemaakt. Een bekentenis uit eigen ervaring: dat transcriberen is niet het leukste werk en kost heel veel uren tijd. Maar dat houden we natuurlijk onder ons, anders krijgen we geen vrijwilligers meer.

En dan aan de slag

Op basis van het communicatieplan werd er een wervingsactie op touw gezet. Er werd een persbericht gestuurd naar alle lokale, regionale, en ook landelijke media. Verder zijn alle Facebookpagina's die maar enigszins een link met het onderwerp, historie of de stad hebben, gebruikt om het verhaal van de Stem te vertellen. Uiteraard alle voorzien van passende illustraties die een tijdsbeeld moesten schetsen. Het was alleen al grappig om de reacties te lezen, want je moet wel monitoren wat er met je bericht gebeurt en zonodig bijsturen. Soms waren er tientallen reacties na elkaar in de trend van: 'mijn opoe kan ook goed vertellen'. Dat is natuurlijk wel leuk, maar als je niet weet wie die opoe is, heb je er niet zoveel aan. Dus werd de mensen die dit soort reacties plaatsten, meteen gevraagd om opoe op te geven. Ook ging het vaak pagina's lang over de foto die we bij het verhaal hadden: 'juh, is dat niet die ijsboer die altijd...'. Alleen die reacties al gaven een leuk tijdsbeeld, maar daar was het ons niet om te doen.

Het persbericht heeft alle regionale media gehaald. In de huis-aan-huisbladen werd het vaak integraal opgenomen. Voor Sleutelstad FM, de digitale radiozender voor Leiden en omstreken, was het bericht aanleiding om een hele cultuur-rubriek het thema 'Verhalen' mee te geven. We hebben daar uitgebreid kunnen vertellen over de Stem van Leiden.

Het Leidsch Dagblad heeft niet alleen een leuk artikel over de Stem geplaatst, maar de krant zag er ook een wekelijkse zomerrubriek in. Na een goed

Bob Oudshoorn (hier op jonge leeftijd), een van de geïnterviewden in het Leidsch Dagblad (foto uit eigen collectie)

overleg met de redactie hebben we een formule gevonden waarbij respondenten die al door ons zijn geïnterviewd, hetzelfde verhaal nog eens kort opnieuw doen bij één van de redacteurs van de krant. Het sprak vanzelf dat wij daarvoor de geschikte kandidaten selecteerden. De eerste aflevering verscheen in de krant van 8 juli.

Heeft het al wat opgeleverd?

Jazeker, we hebben inmiddels veertig reacties binnen en het druppelt nog steeds na. Op de sociale media wordt nog steeds gereageerd en de rubriek in het Leidsch Dagblad zal mensen ook nog inspireren om zich op te geven. We nemen nu in de werving wat gas terug, want we willen geen slachtoffer worden van ons eigen succes. Met andere woorden, het moet wel behapbaar blijven. Mensen moeten ook niet te lang wachten tot ze aan de beurt zijn. Zeker oude mensen niet...

Cees Meijer

Werk Peter Struycken nader onderzocht

Een van de eerste ontdekkingen van de werkgroep Monumentale kunst was een kunstwerk van Peter Struycken (Den Haag, 1939) in het schoolgebouw Dieperpoellaan, hoek Kagerstraat. De laatste gebruiker van dit gebouw was het Driestar College.

Oorspronkelijk werd het gebouw ontworpen voor het beroemde Leidse wiskundige genootschap MSG, Mathesis Scientiarum Genitrix, waarvan de geschiedenis teruggaat tot de 18de eeuw. Het was gebouwd in de jaren 1965-66 voor de UTS, uitgebreid technische school, van MSG door architectenbureau Jan Lucas en Henk Niemeyer. Op het moment van ontdekking van het kunstwerk stond al vast dat het gebouw zou worden gesloopt. Omdat het hier een zeer vroeg werk van Struycken betreft dat uniek is voor Leiden heeft de HVOL met succes bij B&W gepleit voor behoud. Voor de sloop van het gebouw kon het kunstwerk worden uitgenomen.

Het bestond uit radiaal geplaatste U-profielen die zich van de ingang buiten langs de glazen gevelwand doorzetten in de hal erachter. Struycken heeft de intentie gehad om buiten activiteit te

creëren die binnen tot rust komt. Daarbij maakte hij gebruik van verschillende kleuren. Welke kleuren dat waren was onbekend, omdat het reliëf later zonder toestemming van de kunstenaar wit is geschilderd. Volgens de herinnering van Peter Struycken was het kunstwerk uitgevoerd met een achtergrond in blauw en orangerode profielen. Voordat het kunstwerk werd uitgenomen, heeft de gemeente Leiden onderzoek laten uitvoeren. Daaruit bleek dat het kunstwerk nog een pendant had aan de andere kant van de binnenmuur in de aula van de school. Van de pendant zijn de U-profielen verdwenen. Daardoor was het kunstwerk niet alleen beschadigd, maar ook niet meer compleet. Peter Struycken voelde om die redenen niets voor restauratie en ook niet omdat hij het kunstwerk specifiek voor de technische school had ontworpen en met hulp van leerlingen had vervaardigd.

Wandrelief van Peter Struycken op de oorspronkelijke locatie Dieperpoellaan 2, buitenzijde en binnenzijde (foto's: Jos Hooghuis).

Foto's van dwarsdoorsnedes van de verflagen ondersteunen het stratigrafisch onderzoek. (foto: Jos Hooghuis).

Op dit moment zijn de onderdelen van het kunstwerk opgeslagen dankzij samenwerking van de gemeente Leiden, Bond Heemschut en de Kunstwacht. Dr.ir. Mariël Polman van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) heeft er met hulp van aankomend student schilderijenrestauratie Paul Kisner onderzoek naar kunnen doen. Het archief van het kunstwerk bleek aanwezig te zijn bij de RCE. Het onderzoek heeft zich vooral gericht op het gebruik van kleur en verfsoort. Het verfonderzoek was ook van belang om meer inzicht te krijgen in kunst en architectuur uit de wederopbouwperiode.

De onderzoekers hebben in kaart gebracht welke verf en welke kleuren Struycken heeft gebruikt en hoe hij ze heeft toegepast. Interessant was vast te stellen dat Struycken op essentiële punten is afgeweken van zijn oorspronkelijke ontwerp. Struycken heeft zeer waarschijnlijk de meeste

kleuren zelf gemengd. In de jaren 1960 was de kleurvariatie die de fabrikanten boden niet zo groot. Met een hedendaagse kleurenwaaier zijn de kleuren geduid. De onderzoekers hebben zogenaamd stratigrafisch onderzoek uitgevoerd,

Het ontmantelde wandrelief Peter Struycken in een tijdelijk atelier in de Raamsteeg (foto: Jos Hooghuis).

waarbij met een chirurgisch lancet of scalpel de verflagen laag voor laag zijn vrijgelegd. De resultaten zullen worden voorgelegd aan Peter Struycken. Wat er daarna met het kunstwerk gaat gebeuren, is nog een open vraag.

Overigens heeft Peter Struycken in Leiden nog een kunstwerk vervaardigd. Dat is een licht-kunstwerk voor de overkapping van het nieuwe Centraal Station, dat in 1996 naar ontwerp van architect Harry Reijnders is gebouwd. De computergestuurde wisseling van kleuren beoogde een iriserend effect te bereiken op de binnenkant van de overkapping, vergelijkbaar met de parelmoeren binnenkant van een schelp. Dit kunstwerk sloot aan bij het idee van de architect dat het nieuwe station 's avonds zou ogen als

een grote lampion. Helaas was het kunstwerk vanaf het begin al verminkt door het gebruik van de verkeerde verf. Hierdoor kwamen de kleuren niet uit zoals bedoeld. Onlangs is de overkapping opnieuw geschilderd. Of daarbij de juiste verf is gebruikt, is onbekend.

Peter Struycken is een specialist op het gebied van licht en kleur. Op dit moment ontwikkelt hij in samenwerking met Philips Lighting natuurgelouwe ledverlichting voor museum Boijmans van Beuningen. Hij probeert hiermee dagverlichting te benaderen zodat kunstwerken kunnen worden getoond zoals kunstenaars ze hebben bedoeld.

**Wergroep Monumentale kunst
van de wederopbouw**

Op basis van stratigrafisch onderzoek zijn de kleuren van de U-profielen met moderne kleurstalen benaderd en op de originele platen geplakt. (foto: Jos Hooghuis).

Lezing

De stad en de wethouder

DOOR FRITS VAN OOSTEN

WOENSDAG 11 OKTOBER 2017, 20.00 UUR, LOKHORSTKERK, PIETERSKERKSTRAAT 1

In de inleiding op zijn boek *De stad en de wethouder* beschrijft Frits van Oosten het spectaculaire keerpunt in de geschiedenis van Leiden rond de jaren 70 van de vorige eeuw. Eind jaren 60 is de binnenstad van Leiden ernstig in verval geraakt. Het is het resultaat van jarenlange achteruitgang en steeds verdergaande verpaupering.

De oude binnenstad telt in 1970 zo'n 4500 woningen waarvan één derde rijp is voor de sloop en nog eens één derde in slechte staat verkeert. Textielfabrieken, de conservenindustrie en de grafische industrie vertrekken uit de stad en/of gaan failliet. Ook de befaamde Koninklijke Nederlandse Grofsmederij overleeft niet. De werkloosheid loopt op, vanaf 1971 verdwijnen binnen enkele jaren 3300 arbeidsplaatsen. Er vallen enorme gaten in het straatbeeld, lege fabriekspanden verkrotten. De binnenstad ontvolkt, de resterende bevolking is arm. Hoe is dit proces ten goede gekeerd en waardoor kunnen we nu spreken over één van de mooiste binnensteden van het land?

De spreker gaat in op het verhaal over de stad en de wethouder, maar ook op de actiegroepen, de boze middenstanders, de muurkrant. Het verhaal over de successen, de weerstanden, de ruzies en de conflicten, maar vooral het mooie verhaal over de resultaten. Hoe de ontvolking werd omgebogen

naar groei van het aantal woningen in de binnenstad en hoe de tientallen gaten werden gedicht. Hoe het herstel van 14 kilometer walmuur, honderd bruggen, bijna duizend monumenten en kilometers aan riolering toch mogelijk werd. Tenslotte gaat de auteur ook in op de vraag waar het verleden het heden raakt. Zijn er veel overeenkomsten met de jaren 70 of leven we nu echt in een geheel andere tijd? Deze vraag komt aan bod bij de geschiedenis van de dominante universiteit, de geboorte van het Singelpark, de subsidies voor de parkeergarages en het opengraven van oude grachten. Hebben we het over regenten of over daadkrachtige bestuurders en is de bestuurscultuur nu heel anders dan 40 jaar geleden? Kortom, wat is er gebeurd met Leiden in de jaren 70 en wat hebben we aan die geschiedenis te danken?

Na de lezing is er gelegenheid om het boek *De stad en de wethouder* te kopen en/of te laten signeren door de auteur.

Frits van Oosten (1948) is bestuurskundige en maakte als gemeenteraadslid in Leiden een groot deel van de politiek woelige jaren 70 en 80 actief mee. Hij was directeur en bestuurder van een organisatie voor ouderenzorg in Leiden en werkt de laatste vijf jaar als zelfstandig beleidsadviseur en onderzoeker voor gemeenten en zorgorganisaties. Hij is auteur van het boek De stad en de wethouder.

Stand van zaken centrale blokken

De Kooi - langzaam maar zeker

Het behoud van de centrale blokken van De Oude Kooi is een zaak van lange adem, dat is wel duidelijk. Kort de geschiedenis, daarna geven we de stand van zaken.

De Oude Kooi betreft de woningen die door woningbouwvereniging De Eendracht in de jaren 20 van de vorige eeuw zijn gebouwd, noordoostelijk van de binnenstad, net buiten de singels en op grond van een soort bestemmingsplan zoals dat na de Woningwet van 1902 mogelijk werd. De woningen zijn nu in het bezit van woningbouwvereniging De Sleutels, die voortkomt uit een aantal fusies, waarbij de oprichtingsdatum van De Eendracht er nog steeds voor zorgt dat De Sleutels meer dan een eeuw bestaat.

De Oude Kooi is gebouwd op veengrond waar toentertijd een eendenkooi was, aansluitend op 'wilde uitbreiding' rond de eeuwwisseling van de 19de en de 20ste eeuw aan de noordzijde van de Lage Rijndijk. De buurt ligt aan het Kooipark dat sinds enige tijd de monumentenstatus heeft. Het woningbezit van De Sleutels in de Oude Kooi werd verdeeld over drie buurten. De noordelijke blokken verkeerden bouwkundig in zo'n slechte conditie dat die in de afgelopen twee jaar zijn gesloopt en vervangen door nieuwbouw die qua opzet en architectuur verbonden is met de afgebroken woningen van architect Jesse. In 2009, toen De Sleutels overwoog om ook de centrale blokken te slopen, werd een overeenkomst getekend met de bewonerscommissie dat de woningen gerenoveerd zouden worden. Ingrijpend gerenoveerd, zodat ze weer minstens een halve eeuw op orde zouden zijn en met hedendaags wooncomfort. In de aanloop naar die

Doorgang vanuit het Kooipark naar de Parkstraat
(foto: Arie de Jong).

overeenkomst, ook met het oog op behoud van de centrale blokken, werd onder de vleugels van de HVOL een werkgroep opgericht tot behoud van De Oude Kooi. Later is die werkgroep verbreed tot de commissie Niet-beschermd erfgoed. Tussendoor is er ook nog veel te doen geweest over de waterhuishouding van De Kooi. Bij fikse regenbuien liep het water immers een deel van de woningen in. De commissie Niet-beschermd erfgoed heeft toen nauw samengewerkt met de vereniging Waterambacht Leiden, betrokken burgers die zich bezighouden met de waterhuishouding

in onze stad. Twee jaar geleden kwam De Sleutels terug op de afspraak van renovatie en wilde toch gaan slopen. Er lagen geen nieuwe feiten, maar men vond de extra kosten niet meer 'maatschappelijk verantwoord'. Met deze koerswijziging heeft De Sleutels iedereen tegen zich in het harnas gejaagd. De HVOL verzette zich hevig, de bewonerscommissie voelde zich verraden, er werd een aparte stichting opgericht, de lokale politiek stond op de achterste benen. Het aanvragen van de monumentale status van de woningen en de buurt, en het honoreren daarvan door B&W van Leiden, gaf de doorbraak zodat De Sleutels definitief toch

koos voor renovatie. Over en weer hebben we de strijdbijl begraven en praten we nu over de beste manier om de woningen te renoveren en tegelijk ervoor te zorgen dat de toekomstige bewoners komen te wonen in betaalbare, fatsoenlijke woningen. Alle oude plannen liggen in de prullenbak en De Sleutels ontwikkelt nieuwe plannen, in overleg met onder meer de commissie Niet-beschermd erfgoed. Als we daar uit zijn, gaan de procedures lopen en vervolgens is er de feitelijke renovatie. Het gaat dus nog even duren en het zal na 2020 zijn dat de eerste bewoners de sleutel krijgen van de gerenoveerde woningen.

Lustrum HVOL

Het is 115 jaar geleden dat onze vereniging werd opgericht. Dat betekent dat we tijdens de komende diesviering op 4 november in de Hooglandse Kerk ons 23ste lustrum vieren. We vieren dit niet alleen met onze leden. Na het traditionele (ochtend)gedeelte van de dies, het afhaken van de Jaarboekjes en natuurlijk de receptie met gratis consumptie voor leden, worden de deuren van de Hooglandse Kerk geopend voor alle andere liefhebbers van de Leidse geschiedenis.

In de kerk is er dan een uitgebreide historische markt, met kramen van de verschillende commissies en werkgroepen van de vereniging, van onze bedrijfsleden, van diverse Leidse historische organisaties en van de genomineerden van de Oud Leidenprijzen.

Kleurplaatactie

Kinderen kunnen mooie prijzen winnen met de HVOL-kleurplaatactie. De kleurplaat is te zijner tijd te downloaden vanaf de website www.oudleiden.nl. Ook kunnen kinderen de plaat

inkleuren in de kinderhoek in de Hooglandse Kerk, terwijl hun ouders een rondje over de historische markt lopen. Iedereen die tijdens de dies de kleurplaat inlevert bij de stand van Oud Leiden, krijgt De Leidse Loper, een leuke speurtocht door Leiden voor het hele gezin. De jury maakt na de dies de prijswinnaars bekend.

Speldje

Wél speciaal voor onze leden is het HVOL-lustrumspeldje. Die ontvangt u bij het afhaken van het Leids Jaarboekje in de Hooglandse Kerk. Of - als u die dag niet in de gelegenheid bent - later bij het afhaken van het boekje bij Erfgoed Leiden en Omstreken of wanneer het Jaarboekje bij u thuisbezorgd wordt.

Cadeau voor de stad

Als Leidse vereniging wil de HVOL niet alleen haar leden een presentje geven, maar ook de stad een cadeau aanbieden. Wat dat cadeau wordt, dat blijft nog even een verrassing. Het wordt in ieder geval iets waar veel mensen plezier van hebben.

Open Monumentendagen 9 en 10 september 2017

Boeren Burgers Buitenlui, zou deze roep werkelijk zo geklonken hebben vanaf de roepstoel aan het Stadhuis van Leiden? Met het programma van Open Monumentendagen 2017, 9 en 10 september, geven wij u onze kijk op dit thema. Dankzij de inzet van vele vrijwilligers en pandeigenaren is het mogelijk weer een bijzondere selectie van ruim 33 monumentale en beeldbepalende panden te bezoeken. En wat nog mooier is; We gaan de boer op! Dit thema vraagt om regionale samenwerking met de ons omringende gemeenten.

Leiden is haar regio en omliggende dorpen, voorheen ambachten, historisch gezien schatplichtig. Zonder gebiedsuitbreiding 'ten koste' van de landerijen van de 'buren' pilde Leiden nu uit haar vesten en heeft ze nooit kunnen uitgroeien tot de stad die het nu is. Leiden boft en ligt als parel te glanzen middenin een gebied met een rijke variatie aan landschappen: Grazige veenweiden, polders en plassen, geestgronden en oude strandwallen; Stap op de fiets en je bent binnen een kwartier in het groen! Met trots presenteren we dan ook de regionale fietskaart, een route die

Een wagen met meel rijdt Leiden binnen door de Morspoort (foto: Herman Kleibrink).

voert langs de vele monumenten in Leiderdorp, Zoeterwoude, Warmond, Oegstgeest en een deel van Kaag en Braassem. Overal kom je ze tegen, de boeren, de burgers en de buitenlui. Hun sporen worden zichtbaar in de plaatsen waar zij elkaar ontmoetten:

De burgers komen we tegen in het stadhuis, het Gravensteen, grachtenpanden aan het Rapenburg, het Academieggebouw en in de buitenhuizen, waar zij de stad juist zomers ontvluchtten. (Huize Rhijnhof in Leiden en Oud Poelgeest in Oegstgeest).

De boeren, kwamen de stad binnen door de stadspoorten zoals de Morspoort of over het water door de vele grachten. In de waag werd hun koopwaar gewogen en op de diverse markten verkocht. Vaak verraden alleen de straatnamen nog waar welke waar werd verhandeld. Onderweg brachten zij meteen een bezoekje aan het Rijnlandshuis om de verschuldigde renten voor hun land te betalen en vóór de thuisreis lonkte de kroeg.

En *de buitenlui*? Kermisklanten en pelgrims, bedelaars en scharenslijpers, kooplieden en toeristen laten in de regel geen gebouwen achter. Misschien zou je de molenaar, meester van wind

Zoeterwoudseweg 17 (foto: Saskia Leupen).

en water, wonend op de stadsmuur of in de ruime polder wel de ultieme buitenman kunnen noemen. Hij was boer noch burger, maar van levensbelang voor ons dagelijks brood. Vandaar dat we ruimschoots aandacht besteden aan de vele molens die we rijk zijn.

Monumentale 'Leidse' kaas

Speciaal voor de Open Monumentendagen produceert kaasboerderij Casteleijn uit Rijpwetering OMD-kaasjes. De kaasjes zijn voorzien van een speciaal kaasmerk, ontworpen door het bedrijf Kaasmerk Matec, een voortzetting van de vroegere 'Rijks kaasmerken fabriek'. De kaasjes zijn

in beperkte oplage verkrijgbaar tijdens de Open Monumentendagen.

Jeugd & muziek

Ook is er voor de jonge monumentenbezoeker dit jaar weer veel te doen op de Burcht. Bij het informatiepunt in het Stadhuis is de gratis KidsGids met speurroute af te halen met speurroute door de stad. Daarnaast klinkt er muziek in vele panden dankzij de samenwerking met de Contactgroep Leidse Koren en een subsidie van Cultuurfonds Leiden.

Saskia Leupen

De Open Monumentendagen kunnen alleen plaatsvinden dankzij de inzet van de vele betrokken vrijwilligers! Ook meehelpen aan dit weekend? Neem dan contact op met de Stichting Open Monumentendagen: s.leupen@erfgoedleiden.nl.

Het programmaboekje, de Regionale Fietskaart, de Engelse gids en de Kidsgids zijn vanaf 5 september op te halen bij het Stadhuis, het Visitors Centre, BplusC en diverse boekhandels en musea in Leiden. Sinds eind augustus is de website online met het actuele programma: www.openmonumentendagenleiden.nl.

Een Leidse student in de oorlog

De naam van George Maduro is intensief met Leiden en Den Haag verbonden. De meest bekende uiting is de miniaturstad die naar hem vernoemd is: Madurodam. Hij is ook bekend als de enige Antilliaan die tot nu toe de Militaire Willemsorde heeft gekregen. Deze onderscheiding kreeg hij voor de herovering van Villa Dorrepaal langs de Vliet tussen Voorburg en Rijswijk, waardoor de Duitsers via de Oude Tolbrug Den Haag niet meer in konden nemen.

Maduro werd op 15 juli 1916 geboren in Willemstad op Curaçao. In 1926 werd hij voor zijn opleiding naar Den Haag gestuurd, waar hij de laatste klassen van de lagere school en het gymnasium doorliep. In 1934 ging hij Rechten studeren in Leiden. Hij sloot zich aan bij het Leidse studentencorps, later bekend als Minerva. De ontgroening viel niet mee! Hij diende zich te verweren tegenover de ouderejaars, want de aankomende eerstejaars werden bekogeld met bier, kregen klappen, en werden op andere manieren getreiterd. Toch verzekerde Maduro zijn familie dat hij nooit tot drinken was gedwongen.

Hij schreef in de nacht van 12 op 13 september 1934 in een brief 'Ik vertikte mijn hemd uit te trekken. Baron Panthaleon van Eck greep mij beet en zei: Vooruit, doe het of ik trek het in stukken. Ik zei: Ik doe het niet af; probeer het dan maar er af te scheuren. Toen hij probeerde verweerde ik me uit alle macht. Toen hij dat merkte liet hij mij gaan.'

Toch was het verweren alleen niet genoeg. Maduro wist de achting van zijn medestudenten te winnen toen hij het getreiter zat was en een ouderejaars terugsloeg. Daarmee werd hij de eerste van de 103 nieuwe leden die terugvocht! Een gewaagde, misschien zelfs roekeloze actie,

George Maduro tijdens de ontgroening in september 1934.

want Maduro wist niet wat voor resultaat het opleverde. Toch had hij geluk, want zelfs de sterkste jongens van het corps waren onder de indruk. Het gevolg was dat hij het op andere

avonden minder zwaar had. Op een gegeven moment werd hij door Korenmans, een medestudent, een uur lang achter een scherm gezet, zodat hij even op adem kon komen. Maduro kwam te wonen op Noordeinde 52 en later verhuisde hij naar Stille Rijn 11. In juli 1936 slaagde hij voor zijn bachelorexamen en na de zomervakantie ging hij in militaire dienst. Hier werd hij opgeleid tot reserveluitenant bij de Huzaren.

De familie Maduro was hecht. George schreef hen regelmatig en ontving ook veel post zodat hij op de hoogte bleef van de zaken die binnen de familie speelden. Ook werden de belevenissen van andere bekende eilandbewoners in de brieven besproken. Belangrijke evenementen werden uitgebreid beschreven om de familie een goed inzicht te bieden in wat er zoal gebeurde.

Door de Tweede Wereldoorlog kon Maduro zijn studie niet afmaken. Zoals gezegd wist hij tijdens de meidagen van 1940 Villa Dorrepaal op de Duitsers terug te veroveren met een gewaagde stormaanval. Na de capitulatie van Ne-

Studentenkaart van George Maduro van het studiejaar 1937-1938.

George Maduro (tweede van rechts) met clubgenoten op de vereniging.

derland ging hij in het verzet. Tot tweemaal toe werd hij opgepakt en in het Oranjehotel, de gevangenis in Scheveningen, vastgezet. Nadat hij voor de tweede maal was vrijgekomen, besloot hij in september 1943 om naar Engeland te vluchten, samen met Oncko Wttewaall van Stoetwegen. Ze vertrokken naar België, waar ze in contact kwamen met enkele geallieerde vliegeniers. Onderweg werden ze echter verraden door de Belgische collaborateur Prosper de Zitter en afgevoerd naar de gevangenis in Saarbrücken. Na zijn tweede ontsnaptingspoging werd hij overgeplaatst naar concentratiekamp Dachau. Hier overleed hij op 9 februari 1945 op 28-jarige leeftijd aan de vlektyfus.

Samuel de Korte

Nieuwe website

WWW.LEIDEN4045.NL

Eind deze maand komt de nieuwe website www.Leiden4045.nl online. Die is geheel gewijd aan de gebeurtenissen in Leiden en Oegstgeest tijdens de Tweede Wereldoorlog. De website zal stapsgewijze worden aangevuld en over enkele maanden zeer veel gegevens bevatten over tal van uiteenlopende onderwerpen en over vele honderden mensen, die via gemeenschappelijke verhalen met elkaar zijn verbonden.

Het is mogelijk via verschillende ingangen op woorden te zoeken. Om te beginnen zijn er veel gegevens toegevoegd over de Jodenvervolgning in Leiden en Oegstgeest. Hiermee wordt een eerste stap gezet naar een overzicht van alle oorlogsslachtoffers. Er waren in mei 1945 vele honderden oorlogsslachtoffers te betreuren, de slachtoffers van de Hongerwinter nog niet eens meegeteld. Voor een aantal plaatsen in Nederland, zoals

Nijmegen en Venlo, is al zo'n overzicht op internet te vinden. Maar Leiden4045 zal niet beperkt blijven tot de slachtoffers, maar ook aandacht besteden aan veel andere zaken, zoals de illegaliteit, werkgelegenheid, collaboratie, onderduikers of de voedselvoorziening in de Hongerwinter. De eerste aanvullingen zullen gaan over de hulp aan ondergedoken Joden. In mijn boek *Hij zit bij de onderduikersbond*, dat in 2015 verscheen,

Onderduikers bij de Touwfabriek aan de Zijl (fotograaf onbekend).

besteedde ik daaraan al aandacht, maar verder onderzoek heeft verschillende nieuwe kleine netwerkjes opgeleverd.

Hoewel het er niet overzichtelijker op wordt, zien we steeds duidelijker, dat er talloze verbindingen en onderduikadressen zijn geweest.

Een groot probleem vormt de beschikbaarheid van illustratiemateriaal. Er zijn veel interessante afbeeldingen bekend, waarover boeiende verhalen te schrijven zijn, maar kwesties als auteursrecht of bereidwilligheid verhinderen het gebruik ervan. Leiden4045 blijft op zoek naar illustratiemateriaal dat mag worden gebruikt. Dat hoeven niet per se foto's te zijn, ook gewone documenten zijn welkom, net als verhalen.

Zo zijn er tientallen unieke foto's van de aanvoer van levensmiddelen vlak na de bevrijding. De aanvoer gebeurde per vrachtauto en met binnenvaartschepen. Voor zover bekend zijn er nauwelijks foto's van uit andere steden. Bijgaande foto toont een mooi overzicht van binnenvaartschepen op de Zijl. Een van de schepen wordt

gelost. Rechts in het verschiert de Meelfabriek. We weten niet wie deze foto's heeft gemaakt en zijn naarstig op zoek naar eventueel rechthebbenden. Over de voedselvoorziening in de Hongerwinter is al enige tijd een boek in voorbereiding, maar of dat boek nog zal verschijnen was medio augustus van dit jaar nog steeds niet zeker.

Tot slot nog een vraag. In het voorjaar van 1945 hebben er minstens twee zogeheten kinders-transporten plaatsgevonden. Daarover hebben nu twee deelnemers-van-toen verteld en er zijn documenten over. Het is zeker dat het Interkerkelijk Bureau dergelijke transporten heeft georganiseerd. Er is zelfs een aanmeldingsformulier gedrukt. Zijn er mensen die er meer van weten? In tegenstelling tot Den Haag, vanwaaruit vele transporten zijn vertrokken, lijkt er in Leiden weinig te zijn georganiseerd. Contact opnemen kan via e-mail: contact@leiden4045.nl, via Facebook: www.facebook.com/leiden4045 of per telefoon: 06 2257 6104.

Alphons Siebelt

Nieuwe leden

De Historische Vereniging Oud Leiden heeft in de afgelopen tijd weer een aantal nieuwe (duo) leden mogen begroeten:

D.J.M. Abed-Kompier, A.M. Bakker, M.J.D. Bakker, M. Barnard, E.A.C.M. Bartels, G.P.J. Bik, A.H. Bollemeijer, C. van den Broek, M. van Dongen, M. Enderman, L.A. van Es, D.J. Hoff, H.G. Jonkers-Bonte, A. Kingma, E. Kwakkel, H.J. Mattie, A.J.M. Meerpoel-Kamerling, W.J. Mooi, W. van Oosten, M.Q. Osmani, D. Parlevliet, H.J. Rubingh, P. en M.M.J. Rijsbergen-Lamboog, W.J. Sjardijn, A.A. Spanjersberg en G.M. Spanjersberg-Scholten, J. Stakenburg, P.J.J. Taffijn, E.M. Verhoogt, N. en P. Vianen-Hofkens, A.F.E. Weiland-von Pausinger, P.W.P.M. Went.

Van harte welkom allemaal en veel plezier in onze vereniging!

Aanbiedingen voor leden

De HVOL ondersteunt veel Leidse uitgaven met een garantiesubsidie of door een aantal exemplaren af te nemen. Hierdoor kunnen onze leden bij het aanschaffen van deze uitgaven vaak profiteren van een aantrekkelijke korting.

U kunt de onderstaande uitgaven bestellen door een mail te sturen naar promotie@oudleiden.nl. U hoort dan waar u ze kunt afhalen. Uiteraard kan de bestelling ook opgestuurd worden; er komen wel verzendkosten bij.

A.D. van Berge Henegouwen, J.A. van Doorn-Beersma, Oorlogsdagboek van Han de Wilde 1940-1945. Saevis tranquillitas in undis.

15 euro

Op 20 mei 1940, begint de Leidse middenstander Han de Wilde (1907 - 1974) in de woning boven zijn manufacturen- en beddenzaak in de Breestraat met notities in een cahier over de oorlog die tien dagen eerder is uitgebroken. Op 15 augustus 1945, elf schoolschriften verder, sluit hij zijn dagboek af met het woord: vrede! In die tussenliggende periode legt de Leidse ereburger nauwgezet vast, wat hij verneemt via radio, kranten en propaganda- en verzetsblaadjes over de Tweede Wereldoorlog.

Karel Bostoen, Jan van Houts nalatenschap.

2,50 euro

Wat wilde stadssecretaris Jan van Hout (1542-1609) dat er na zijn dood met zijn geld en goederen gebeurde? En wat lag en stond er allemaal in zijn huis aan de Nonnensteeg toen hij overleed? De uitgave Jan van Houts nalatenschap maakt geeft hierop antwoord. Een heldere inleiding, foto's van het document, een diplomatische trans-

criptie en een hertaling zorgen ervoor dat Van Houts laatste wil en de inventaris van zijn boedel nu voor iedereen toegankelijk zijn.

Gedemptegrachtenwandeling.

2,50 euro

Leiden is van oudsher een waterrijke stad. Toch is er in de loop van de tijd heel veel water gedempt. De wandeling laat zien hoe steeds meer water verdween uit Leiden. Tweede, aangevulde druk van deze informatieve wandelroute langs plaatsen in de binnenstad waar ooit water stroomde.

Historische Canon van Leiden.

12,50 euro (winkelprijs 15,00 euro)

Leiden heeft een rijke geschiedenis. De Historische Canon van Leiden doet in kort bestek de hoofdlijnen van de geschiedenis van Leiden en de hoogte- en dieptepunten daarin, uit de doeken. Het is basiskennis over de stad die iedere bewoner en bezoeker van Leiden eigenlijk zou moeten (willen) hebben.

Het boek is zowel in een Nederlandstalige als in een Engelstalige versie beschikbaar, ideaal voor uw buitenlandse familieleden en vrienden!

R.C.J. van Maanen (red.), Leiden, Geschiedenis van een Hollandse Stad (4 delen)

100 euro (winkelprijs 180 euro)

Aan het begin van de twintigste eeuw beschreef de Leidse hoogleraar P.J. Blok in vier delen de geschiedenis van Leiden.

Een eeuw later werpen nieuwe kennis en inzichten, moderne onderzoekstechnieken en eigentijdse vragen een nieuw licht op de Leidse geschiedenis. Deze wordt beschreven in het vierdelige werk Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad. Een team van redacteurs en auteurs heeft een wetenschappelijk verantwoord werk tot stand gebracht, geschreven voor een in de Leidse geschiedenis geïnteresseerd publiek.

Frits van Oosten, De stad en de wethouder. Hoe Cees Waal de binnenstad van Leiden vernieuwde.

16,50 euro (winkelprijs 18,50 euro)

De binnenstad van Leiden is eind jaren zestig ernstig in verval geraakt. Het stadsbestuur ziet begin jaren zeventig geen kans om de verpaupering, de verkrotting van de binnenstad tegen te gaan. Een draconisch wegenplan zou de binnenstad onherkenbaar hebben veranderd, maar geldgebrek voorkomt deze ramp. Als er in 1974 een links college aantreedt, gaat het roer definitief om. Een keerpunt in de Leidse geschiedenis. De stad en de wethouder beschrijft de weerstanden, de conflicten en ruzies, maar vooral de resultaten van het beleid van wethouder Cees Waal. Het singelpark is in deze dynamische periode geboren, met de universiteit wordt afgesproken dat het Doelenterrein voor een derde deel bestemd blijft voor sociale woningbouw en als de Stevenshof bebouwd moet worden, komt er geen snelweg langs de wijk.

Prentbriefkaarten

2,50 euro

Set van 13 verschillende kaarten met afbeeldingen van de Leidse markten

Alphons Siebelt, Gids voor Leiden in de Tweede Wereldoorlog.

10 euro

De Gids voor Leiden in de Tweede Wereldoorlog bevat een lijst van ongeveer 650 adressen in Leiden en Oegstgeest met een toelichting over bijbehorende gebeurtenissen in oorlogstijd. De toegevoegde informatie is bijzonder gevarieerd, zodat een goed beeld ontstaat van de gevolgen van de oorlog voor de stad en zijn bewoners op verschillende gebieden.

Cor Smit, Tuinstad-Staalwijk, Van tuinen tot stadswijk.

12,50 euro (winkelprijs 14,50 euro)

De geschiedenis van het gebied ten zuiden van de singels, dat zich in de eerste decennia van de vorige eeuw van een landelijk gebied met weilanden, groente- en siertuinen en bloemenkwekerijen ontwikkelde tot een echte Leidse stadswijk.

Kees Walle, Buurthouden 1400-1795.

15 euro

De geschiedenis van de Leidse gebuurten, kleinschalige buurtorganisaties die de sociale infrastructuur van de stad vormden. Centraal stonden de burenplichten, waarvan het begraven van de doden de voornaamste was. Geen Leidenaar mocht of kon zich aan die verplichtingen onttrekken.

Fraaie nieuwe uitgave van 'Jantjes van Leiden'

RUDIE KAGIE DUKT DIEPER IN HISTORIE KWEEKSCHOOL VOOR ZEEVAART

Op 16 april 1986 kreeg de toenmalige minister Elco Brinkman het eerste exemplaar van het boekje 'Jantjes van Leiden'. De Leidse bewindsman opende die dag het net gerestaureerde monumentale gebouw van de voormalige Kweekschool voor Zeevaart aan het Noordeinde. Het nieuwe onderkomen van de Stichting Burgerschapskunde en tevens uitgever van het boekje.

Rudie Kagie schreef de uitgave van 48 pagina's in recordtempo. In slechts enkele dagen was het klaar om te worden gedrukt. 'Een jeugdzonde', bekend de auteur op 16 juni 2017 wanneer hij in de tuin voor het gebouw, waarin sinds 2003 advocatenkantoor Geelkerken en Linskens is gehuisvest, een geheel nieuwe versie overhandigt aan wethouder Robert Strijk.

Kagie stak ditmaal aanzienlijk meer tijd in het uitpluizen van historische feiten. Met name de zeer belangrijke rol van de 47-jarige dominee Abraham Rutgers van der Loeff bij de totstandkoming van de school in 1855 kreeg ditmaal de

aandacht die deze ten volle verdient. Dankzij zijn dagboeken, die de nazaten beschikbaar stelden, wordt de grote betekenis van deze Leidse maatschappelijke weldoener in volle omvang duidelijk. Hij was de voortrekker die kansloze jongens uit troosteloze Leidse achterbuurten de kans bood aan ziekte en armoede te ontsnappen. Ze leren er lezen en schrijven, krijgen er goed te eten en worden onder stevige tucht gedruild tot matroos. Een internaat waar ze net als op zee slapen in hangmatten. Volgens Kagie - bij de presentatie - is er alle aanleiding voor de straatnamencommissie om de initiatief-

Tot 1914 was de kweekschool gericht op de lagere rangen bij de marine. Daarna werd het een opleiding voor hoger marinepersoneel en van 1922 tot 1932 gebruikte men het voor de opleiding van zogeheten zeemiliciens 'soldaten van de kustwacht'. In het archief van Erfgoed Leiden en Omstreken staan zeven dozen vol vergeelde folianten, beleidsstukken, jaarverslagen en rapportages over de historie. Tot 1973 was het gebouw in handen van de marine, die er eerst de Mijnenopruimingsdienst huisvestte en later de Sociaal Medische Dienst.

Daarna kende het gebouw vele gebruikers. Variërend van hoogleraren, huisvrouwen, jongeren, kunstenaars, muzikanten, roeiers, bokkers en judoka's tot krakers. Ter nauwer nood ontsnapte het hoofdgebouw in de jaren zeventig aan sloop voor een grote verkeersdoorbraak. Sinds 2000 is het een rijksmonument.

De nieuwe en de oude uitgave van Jantjes van Leiden (foto: Bram van Leeuwen).

nemer in gedachte te houden als zich nieuwe wegen in de stad aandienen.

In de vorige uitgave van Oud Leiden Nieuws is al aandacht besteed aan de toen aanstaande verschijning. Inmiddels is duidelijk dat het een zeer bijzondere uitgave is geworden. Niet alleen is het verhaal logischer van opbouw, maar het boekje bevat ook een schat aan nieuwe feiten, ontleend aan tal van nieuwe bronnen. Bovendien verdient het uiterlijk een aparte vermelding.

De oorspronkelijke uitgave was slechts gevat in een papieren koft. Ditmaal is het een luxe gebonden boekje van 64 pagina's met harde koft geworden. Waarbij vooral de fraaie vormgeving van Charlotte Fischer met gouden belettering op een zwarte ondergrond en het rode leeslint opvallen.

Jantjes van Leiden - Rudie Kagie - Uitgeverij Gingko - ISBN 978 90 6473 1730 - 64 pagina's - 15 euro.

Aangestipt

Uitgever en journalist Sander Pardon sprak voor zijn boek 'Hier ben ik' vanaf oktober 2016 in vijf maanden met vijftig echtparen en alleenstaanden van ouder dan 80 jaar. In interviews van zo'n vijf kwartier schetst hij - steeds in zo'n 450 woorden - een kleurrijk beeld van wat hij noemt 'de stille generatie'. Pardon maakte ook de foto's van de geïnterviewden in hun eigen leefomgeving. Zo is een document met een grote diversiteit ontstaan over ouderen die soms nog midden in het leven staan, maar die ook nogal eens aan de zijlijn van de maatschappij staan en kampen met vaak lichamelijke klachten of vereenzaming. De auteur concludeert dat de mens sterk is in overleven. Tot de groep met wie hij sprak, behoort een flink aantal Leidenaars, afgewisseld met bekende Nederlanders als politicus Jan Terlouw en cabaretier Paul van Vliet. De oudste van het gezelschap is de 100-jarige oud-makelaar Paul Moerman.

Hier ben ik - Sander Pardon - Uitgever MercuriusMedia - ISBN 978 90 79607 00 6 - 108 pagina's - Prijs 15 euro.

Dit jaar wordt herdacht dat precies 100 jaar geleden 'De Stijl' werd opgericht in Leiden. De stad grijpt het bereiken van die mijlpaal aan voor een groot aantal activiteiten. Daarbij spelen de hoekige structuur en het gebruik van primaire kleuren, die hun kunst kenmerken, een overheersende rol. Eén daarvan is de uitgave - in de loop van dit jaar - van een serie boekjes waarin vele facetten van deze avant-gardegroep en hun navolgers aan de orde komen. Inmiddels zijn

de eerste vijf deeltjes verschenen. Hoofdredacteur is Tim Brouwer de Koning en onder anderen Michael van Hooghuyze, Alex Lebbink en Marianne Oosterop leveren bijdragen. Zo handelt een deel over de invloeden van De Stijl op de hedendaagse muziek en een ander over de terugkeer van elementen van De Stijl in moderne schilderijen en beeldhouwwerken. Ook komen speciale expositie aan bod.

De Stijl - Uitgeverij De Muze - 40 pagina's - De uitgaven kosten tien euro per stuk. Er kan voor 65 euro ook worden ingeschreven voor de volledige serie.

Op 22 augustus verscheen het fotoboek 'Boeren blijven. Vijftig jaar platteland in beeld'. Daarin is het levenswerk de Leidse fotograaf en voormalige groenteman Jan van 't Zelfde verzameld. Hij maakte jarenlang vele duizenden foto's van het boerenleven, Machines om kluiten te breken of aardappelen te poten, het zwart- en roodbonte vee, de landschappen en de velden, maar vooral mensen in al hun eigenzinnige glorie. Boeren en boerinnen die zichzelf bleven. Vijftig jaar geleden werkten er nog 750.000 Nederlanders in de landbouw. De afgelopen vijf decennia veranderde het platteland ingrijpend. Schaalvergroting, specialisatie en landbouwmecanisatie gaven het boerenbedrijf in veel opzichten een totaal andere aanblik. Van 't Zelfde legde die metamorfose vast. Uit zijn fotoarchief selecteerde hij de meest tot de verbeelding sprekende opnamen. De bijschriften zijn verzorgd door Trouwjournalist en Leiderdorpse Haro Hielkema.

Boeren blijven. Vijftig jaar platteland in beeld - Jan van 't Zelfde, Haro Hielkema - Uitgeverij Wbooks - ISBN 978 94 625 8249 4 - 216 pagina's - Prijs 29,95 euro.

Holdingmaatschappij
R.H. Breedveld B.V.

Coördesign

architectenburo
Veldman | Rietbroek | Smit

HVOL BEDRIJFSLEDEN

Alrijne Zorggroep
Museum Boerhaave
Breedveld Holding
Buik en Van der Horst, gerechtsdeurwaarders
Grandcafé de Burcht
Van Cleef Holding
De Leeuw Makelaardij bv
De Ruyter de Wildt en De Vroom, advocaten
EDUARD Leiden Concept Store
Griffioen Precious Presents vof
Geelkerken Linskens, advocaten
HBK, Belastingadviseurs & Accountants
Hoogheemraadschap van Rijnland
La Gro advocaten
Macropa BV
Glas- en Schilderwerken van Muiden bv
Stichting Pieterskerk Leiden
Prima Management
Rabobank Leiden-Katwijk
Regionaal Opleidingen Centrum Leiden (ROC)
Museum Volkenkunde
Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden
Studio Coördesign bv
Tandartsenpraktijk Zoeterwoudsesingel
Teekens Karstens, advocaten en notarissen
Universiteit Leiden
Van der Valk Hotel Leiden
Architectenburo Veldman | Rietbroek | Smit
Zorgverzekeraar Zorg en Zekerheid

Herman Boerhaave

DONDERDAG 2 NOVEMBER, 20.00 UUR, KLEIN AUDITORIUM, ACADEMIEGEBOUW

De P.J. Bloklezing is een samenwerking van de Universiteit Leiden, het Leidsch dagblad en de Historische Vereniging Oud Leiden (HVOL). Het onderwerp van de lezing is 'Herman Boerhaave'.

Dit onderwerp past goed in het thema dat HVOL hanteert voor 'het weekend van de Leidse geschiedenis', dat behalve de P.J. Bloklezing ook het symposium op vrijdagmiddag 3 november en de viering van de 115de dies van HVOL omvat: 'Leidse identiteiten'.

De bijeenkomst ter gelegenheid van de P.J. Bloklezing omvat drie onderdelen:

- Een korte inleiding, door prof.dr. Dirk van Delft, directeur van het Museum Boerhaave, over de ontsluiting en digitalisering van de Boerhaave-archieven in St.Petersburg.
- De P.J. Bloklezing zelf, over de faam van

Boerhaave. Deze wordt gegeven door prof. dr. Harmen Beukers.

- Een kleine pop-up tentoonstelling met voorwerpen en documenten die betrekking hebben op Boerhaave, verzorgd door de Universiteitsbibliotheek en het Museum Boerhaave.

U bent vanaf 19.30 van harte welkom in de Academie. Er is dan koffie of thee ter beschikking en u kunt de tentoonstelling bezoeken. Om 20.00 uur zal prof.dr. Caesar Sterk de sprekers, achtereenvolgens Dirk van Delft en Harm Beukers bij u inleiden.

Boerhaave in Sint-Petersburg

DOOR PROF.DR. DIRK VAN DELFT

Leiden en Sint-Petersburg gaan de komende jaren samenwerken om te komen tot ontsluiting en digitalisering van het Boerhaave-archief dat in de oude tsarenhoofdstad wordt bewaard. Daartoe hebben op 5 december 2016 vier partijen in Sint-Petersburg een 'Memorandum of Understanding' getekend. Aan Leidse zijde gaat het om Museum Boerhaave en het Leids Universitair Medisch Centrum, LUMC. Sint-Petersburg doet mee met het Medisch Militaire Museum en de Anatoly Sobchak Foundation. Een tentoonstelling – in 2018 in Leiden, het jaar erop in Sint-Peterburg – maakt deel uit van het project. Daartoe werkt Museum

Boerhaave ook samen met de Hermitage in Sint-Petersburg. Al meer dan een eeuw liggen brieven, collegedictaten en ander waardevol materiaal van Herman Boerhaave (1668-1738) weggeborgen in de Medisch Militaire Academie in Sint-Petersburg. De Leidse hoogleraar gaf de geneeskunde van zijn tijd een nieuw (natuurwetenschappelijk) fundament en om zijn praktijkadviezen werd 'het orakel' door de hoogste Europese kringen geconsulteerd. Na Boerhaaves dood kwamen zijn papieren in handen van twee neven, die de nalatenschap van hun beroemde oom gebruikten om een medische aanstelling te verkrijgen aan het hof

in Sint-Petersburg. Ontsluiting van deze papieren schat is een langgekoesterde wens. Microfilms, gemaakt tijdens de Koude Oorlog, zijn incompleet en vertonen lacunes.

Prof.dr. Dirk van Delft is sinds 2006 directeur van

het Museum Boerhaave en vanaf 2005 in Leiden hoogleraar materieel erfgoed van de natuurwetenschappen. Hij is fysicus en was hoofdredacteur van de wetenschapsbijlage van NRC-Handelsblad. Hij promoveerde in 2005 op een biografie van Heike Kamerlingh Onnes.

De faam van Herman Boerhaave

DOOR PROF.DR. HARMEN BEUKERS

Dat Herman Boerhaave (1669-1738) in de geschiedenis van de geneeskunde een man van gewicht is, zal niemand ontkennen. Niet iedereen zal dat meer doen in heroïsche termen zoals dat zelfs tot in de jaren zestig van de vorige eeuw nog gebeurde. De Franse medicus-historicus probeerde al in 1870, in zijn fameuze *Histoire des sciences médicales* een nuchterder beeld van Boerhaave te schetsen. Nu is dat niet eenvoudig. Rond het leven en het werk van Herman Boerhaave hangt een sfeer van 'Dichtung und Wahrheit'. Boerhaave voerde een strikte regie over zijn nalatenschap. De lijkrede werd niet zoals gebruikelijk gehouden door een naaste collega, maar op uitdrukkelijk verzoek van de overledene door zijn vriend, de Arabist Albert Schultens. Deze kon daartoe gebruik van de biografische aantekeningen die Boerhaave zelf gemaakt had. Alle latere biografieën hebben hun gegevens in hoofdzaak ontleend aan deze redevoering.

Had de door de faculteit voorgestelde Oosterdijk Schacht de lijkrede gehouden dan hadden we misschien een contemporaine beschouwing over Boerhaaves medische opvattingen gekregen. Nu moeten we het doen met door Boerhaave zelf geautoriseerde uitgaven van de *Institutiones medicae* en de *Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis*. Beide zijn na de tweede editie (resp. 1713 en 1715) vrijwel onveranderd herdrukt. Ook over zijn wetenschappelijke nalatenschap voerde Boerhaave een strikte regie. Zijn manuscripten werden

niet nagelaten aan de universiteit of ter veiling gebracht, maar nagelaten aan zijn neven Herman en Abraham Kaau met de uitdrukkelijke bedoeling dat de laatste het wetenschappelijke werk van zijn oom zou voltooiën. Van Swieten en Haller moesten dus de uitgaven van hun leermeesters werk baseren op eigen dictaten. Pas als de handschriften uit de Kirow-Akademie in Petersburg volledig geraadpleegd kunnen worden zullen we ons een beter beeld kunnen vormen van de ontwikkeling van Boerhaaves ideeën tijdens zijn academische loopbaan.

Eén ding staat boven alle twijfel: Boerhaave was een begaafd didacticus. Zijn bijzondere manier van doceren werd door veel studenten geroemd. Ook heeft hij als een van de eersten in twee van zijn oraties de opbouw uiteengezet van een medische studie gebaseerd op de natuurwetenschappen. Bovendien verzorgde hij voor studenten de uitgave van een "Methode om Geneeskunde te studeren", de *Methodus discendi medicinam* (1727), een handleiding welke auteurs een student moest lezen om vergissingen te voorkomen en om zo snel mogelijk een volwaardig dokter te worden.

Prof.dr. Harm Beukers was van 1988 tot 2008 hoogleraar *Geschiedenis van de Geneeskunde* en van 2007 tot 2016 Scaliger hoogleraar *Bijzondere Collecties UB Leiden*. Thans is hij verbonden aan de universiteit van Nagasaki (Japan).

Leidse identiteit(en)

MINISYMPOSIUM OVER LEIDSE GESCHIEDENIS
VRIJDAG 3 NOVEMBER, 14.00 – 16.30 UUR, BURGERZAAL, STADHUIS LEIDEN

Op vrijdagmiddag 3 november vindt er weer een studiemiddag plaats waarin de aandacht zal uitgaan naar nieuwe onderzoeksperspectieven op het gebied van de Leidse geschiedenis. Dit jaar is het symposium gewijd aan het thema 'Leidse identiteit(en)' in al hun verscheidenheid. Sprekers zijn Olga van Marion (neerlandica), Manon van der Heijden (historica), Dick de Boer (historicus), Zoran Kwak (kunsthistoricus), Julia Duijvekam (studente Nederlands), Chrystel Brandenburg (ELO) en Cor de Graaf (ELO). Olga van Marion zal openen met een verhaal over de stedelijke identiteit in de

Leidse stadslieden, waarna we gezamenlijk een van die liederen ten gehore zullen brengen. In de volgende flitslezingen vertellen de sprekers over een breed scala aan onderzoeksprojecten, van vreemdelingen voor de Leidse rechtbank, loterij-briefjes van rederijders, Leidse schilders (en de vraag of er een typisch 'Leidse school' bestaat), de onlangs ontdekte Leidse opera De Vrijheydt over het Leidse Oproer van 1784 (in de opera raken orangisten, patriotten en migranten slaags in een kroeg aan de Oranjestraat) tot een slotpresentatie van het ELO over bronnen voor Leidse identiteiten.

Vereniging Oud Oegstgeest wandelt langs Leidse geveltekens

Op zondag 28 mei kwamen 23 leden van de Vereniging Oud Oegstgeest naar Leiden voor een rondwandeling langs Leidse geveltekens. Na ontvangst met koffie in het Koetshuis bij de Burcht werden twee groepen gevormd, die onder begeleiding van Piet de Baar, Jan Hartstra en Dik Kompier de stad introkken.

De wandeling duurde ruim anderhalf uur en onderweg werd er veel verteld over de geveltekens en hun achtergrond. De bezoekers reageerden hierop met veel interesse en een aantal putte ook uit eigen ervaring en kennis, waardoor het een leuke, interactieve wandeling werd. De conclusie was dat het zeer de moeite waard is om dit soort bezoeken en uitwisselingen aan te bieden en te promoten.

Dik Kompier

Het beginpunt van de wandeling was bij de Burcht. Piet de Baar houdt een inleiding over de wereld van de geveltekens (foto: Dik Kompier).

Donderdag 7 september 2016

Erfgoedcafé in De Kroon, het pand van het COC aan de Langegracht, waarin voorheen de branderij Hartevelt Jenever was gevestigd.
Plaats: Langegracht 59-65a
Aanvang: 16.30 uur.

Vrijdag 8 september 2017

'Hutspot revisited'. HVOL-lezing door Jacques Meerman.
Plaats: Museum van Oudheden, Rapenburg 30.
Aanvang: 20.00 uur.
Zie ook pagina 40 en OLN 2017-2.

Zaterdag 9 en zondag 10 september

Open Monumentendagen.
Stand HVOL: Stadhuis Breestraat
Tijdstip: beide dagen van 10.00 tot 17.00 uur.

Zaterdag 16 september 2017

HVOL-excursie naar Zierikzee met bezoek aan Watersnoodmuseum in Ouwkerk.
Zie ook OLN 2017-2, pagina 14-16.

Tot en met zaterdag 16 september 2017

Tentoonstelling 'In het licht van De Stijl'. Met werk van Richard van der Aa, Kevin Bauer, Fleur van Dodewaard, Iemke van Dijk, Jasper van der Graaf, Henriëtte van 't Hoog, Saskia Noor van Imhoff, Esther Tielemans, Jan Maarten Voskuil en Guido Winkler.
Plaats: LUMC, Albinusdreef 2.

Tot en met zondag 17 september 2017

Tentoonstelling 'Casa Romana' over het rijke leven van bewoners van een chique Romeinse stadsvilla. In geësceneerde Romeinse interieurs zijn talloze voorwerpen uit de collectie verwerkt, zoals servies, glaswerk, olielampjes en portretten.
Plaats: Museum van Oudheden, Rapenburg 30.

Zaterdag 7 oktober 2017

HVOL-excursie naar Den Haag met stadswandeling en boottocht.
Zie ook OLN 2017-2, pagina 13.

Woensdag 11 oktober 2017

'De stad en de wethouder'. HVOL-lezing door Frits van Oosten.
Plaats: Lokhorstkerk, Pieterskerkstraat 1.
Aanvang: 20.00 uur.
Zie ook pagina 21.

Vrijdag 3 november 2017

Minisymposium 'Leidse identiteit(en)' Sprekers zijn Olga van Marion (neerlandica), Manon van der Heijden (historica), Dick de Boer (historicus), Zoran Kwak (kunsthistoricus), Julia Duijvekam (studente Nederlands), Chrystel Brandenburgh (ELO) en Cor de Graaf (ELO). Plaats: Burgerzaal van het Stadhuis.
Tijdstip: van 14.00 tot 17.00 uur.
Zie ook pagina 38.

Zaterdag 4 november 2017

Diesviering HVOL.
Plaats: Hooglandse Kerk
Kerk open: 10.00 uur
Aanvang: 10.30 uur
Zie ook pagina 4.

Presentatie van Kleine geschiedenis van de hutspot

Op vrijdag 8 september, na afloop van de lezing Hutspot revisited van Jacques Meerman, vindt in het Rijksmuseum van Oudheden de officiële presentatie plaats van diens nieuwe boek, Kleine geschiedenis van de hutspot. Het eerste exemplaar zal worden overhandigd aan de voorzitter van de Historische Vereniging Oud Leiden, Rens Heruer. Vervolgens kunt u het boek over dit zo Leidse onderwerp aanschaffen en laten signeren door de auteur. De lezing begint om 20.00 uur (zaal open 19.30 uur). De samenvatting van de lezing staat in het vorige nummer van Oud Leiden Nieuws en op de website.

Colofon

Secretaris HVOL
Postbus 917, 2300 AX Leiden
tel 06-20211908
E-mail: info@oudleiden.nl
ING bankrekeningnummers
(alle t.n.v. Vereniging Oud Leiden) voor:
- contributies/schenkingen:
NL74INGB0000175228
- betaling excursies:
NL67INGB0005901264
- overige betalingen:
NL03INGB0005887187

Website: www.oudleiden.nl
Website beeldbank:
<http://beeldbank.oudleiden.nl>

Kamer van Koophandel
nummer 40445843

ANBI-nummer 804311912
International Standard
Serial Number: ISSN 2214-353X

Redactie Kwartaalblad:

Tanneke Schoonheim en
Bram van Leeuwen
E-mail redactie:
kwartaalblad@oudleiden.nl

Opmaak en druk:
Drukkerij Sparta, Leiden